

RFSU:s remissyttrande över Ds. 2024:20:

Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar

Innehållsförteckning:

1. Om RFSU	1
2. Inledning	1
3. Utredningens förslag och RFSU:s ställningstaganden	4
3.1. Förslag om att förbud mot äktenskap mellan kusiner och andra nära släktingar införs i äktenskapsbalken	4
3.2. Ingen möjlighet till dispens	4
3.3. Svagare rättsligt skydd för sambor än för makar	6
3.4. Erkännandeförbud av utländska kusinäktenskap	7
3.4.1. Retroaktivt förbud	7
3.4.2. Icke-erkännande av äktenskap som ingåtts före flytt till Sverige	8
3.4.3. Kusinäktenskap som "icke önskvärda"	9
3.5. Stigma och skam	10
3.6. Implementering av förbudet	12
4. Utredningens kunskapsunderlag	13

1. Om RFSU

Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell medlemsorganisation som grundades 1933. Genom kunskap, engagemang och påverkan bidrar RFSU till en värld där alla människor är fria att bestämma över och njuta av sin kropp och sin sexualitet. Organisationen arbetar lokalt, nationellt och internationellt för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.

RFSU uppskattar möjligheten att inkomma med synpunkter på utredningen Ds. 2024:20: "Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar (fortsättningsvis "utredningen").

2. Inledning

Reglering av äktenskap – vem som av staten anses kunna gifta sig med vem – har en tydlig koppling till sexualpolitik och reproduktiv hälsa. En grundläggande rättighetsprincip är att samtyckande vuxna ska kunna definiera och ingå de relationer de själva väljer. Samtidigt spelar olika maktstrukturer in som gör att alla inte har möjlighet att göra individuella och välinformerade val, samt att gränsen mellan "frivillighet" och "tvång" inte alltid är glasklar. Frågan om kusinäktenskap är komplex och tangerar en mängd olika samhällsområden: könsbaserat våld, jämställdhet, folkhälsa, migration, integration och inkludering, samt rasism och diskriminering, för att nämna några. Kopplingen till sexuell och reproduktiv rättvisa är uppenbar. Av ovanstående skäl är det för RFSU relevant att lämna synpunkter på utredningen.

Kampen mot hedersrelaterat våld och förtryck måste föras med stor beslutsamhet, kompetens och långsiktighet. Här är RFSU helt enigt med utredningen, och med regeringens ambitioner på området. Det handlar om att värna framförallt men inte enbart kvinnors, flickors och hbtqi-persioners kroppsliga, sexuella, ekonomiska och sociala självbestämmande. Rätten att bestämma över sin kropp och sitt liv är kärnfrågor för RFSU. I den rätten ligger även att var och en så långt som möjligt ska vara fri att forma sina egna relationer utan inblandning av staten. Lagstiftning om vem som har rätt att gifta sig med vem och vilka sexuella relationer som ska vara otillåtna måste stiftas med största varsamhet, eftersom sådan reglering berör människors närmaste relationer och allra mest intima privatliv. En grundförutsättning bör vara att alla relationer där ingen människa kommer till skada bör vara tillåtna. Relationer som ingåtts mellan samtyckande vuxna bör därför som huvudregel tillåtas. Tvång, förtryck, manipulation och utpressning inför och inom relationer ska aldrig tillåtas.

Kusinäktenskap är en fråga där många av dessa frågor ställs på sin spets. Att det finns en koppling till hedersrelaterat våld och förtryck är oomtvistat. Men hur stark den kopplingen är, och i hur hög grad kusinäktenskap förekommer utan att våld och tvång förekommer är i nuläget inte känt. Lagstiftning bör bygga på evidens, empiri och solida fakta. RFSU ser ett stort behov av att ett bredare kunskapsunderlag tas fram som ger lagstiftaren den kunskap den behöver för att kunna skapa sig en helhetsbild av fenomenet i Sverige och de effekter ett eventuellt förbud skulle kunna ha. Därvidlag är det underlag som utredningen grundar sina slutsatser på förhållandevis begränsat, och tar sin utgångspunkt i att kusinäktenskap främst förekommer i en hederskontext. Detta trots att statistik och forskning som säkert kan underbygga detta antagande saknas. RFSU har själv initierat en studie som indikerar att erfarenheter av kusinäktenskap är mer nyanserade och

mångfacetterade än vad utredningen ger vid handen; denna forskning redogörs för nedan.¹

Av dessa skäl kan RFSU vare sig tillstyrka eller avstyrka utredningens huvudförslag: att införa ett förbud mot kusinäktenskap. RFSU uppmanar till initiering och finansiering av forskning som undersöker kusinäktenskap från mer förutsättningslösa utgångspunkter, för att skapa ett bredare kunskapsunderlag.

Oaktat denna övergripande invändning har RFSU synpunkter på utredningens förslag om hur ett förslag skulle utformas. Dessa kan sammanfattas som följer:

- *RFSU avstyrker förslaget om att förbudet inte ska förenas med en möjlighet till dispens. RFSU uppmuntrar således regeringen att införa en möjlighet till dispens för de fall kusiner vill ingå äktenskap utan tvång eller förtryck, om förbudet införs i lagstiftning.*
- *RFSU avstyrker förslaget om att förbudet mot kusinäktenskap ska gälla retroaktivt för utländska äktenskap.*
- *RFSU avstyrker förslaget om att kusinäktenskap som ingåtts innan paret flyttade till Sverige inte ska erkännas. Undantagsmöjligheten från erkännandeförbudet vid synnerliga skäl är enligt RFSU:s mening inte tillräcklig.*
- *RFSU beklagar att utredningen inte utvecklade resonemanget om stigma som ett förbud kan komma att innebära, samt uppmanar regeringen att initiera forskning som vidareutvecklar den aspekten.*
- *RFSU uppmanar regeringen att säkerställa att implementeringen av förbudet, om det införs, sker med största respekt för människors integritet och inbegriper skydd mot rasprofilering.*

RFSU har ingen position i fråga om de förslag som handlar om att förbjuda äktenskap mellan andra nära släktingar än kusiner. Vi lämnar därför förslagen okommenterade i dessa delar.

3. Utredningens förslag och RFSU:s ställningstaganden

3.1. Förslag om att förbud mot äktenskap mellan kusiner och andra nära släktingar införs i äktenskapsbalken

Mot bakgrund av att underlaget som utredningen vilar sina slutsatser på är begränsat och konsekvenserna av förslagen inte tillräckligt utredda, kan RFSU vare

¹ Cinthio, Hanna, "Erfarenheter av kusinäktenskap", 2024. Finns att ladda ner här: <https://www.rfsu.se/vad-vi-gor/i-sverige/rapporter-och-undersokningar/erfarenheter-av-kusinaktenskap/>.

sig tillstyrka eller avstyrka förslaget om att införa ett förbud mot äktenskap mellan kusiner och andra nära släktingar i äktenskapsbalken. RFSU har dock synpunkter på utformningen av förslaget, enligt nedan. Dessa synpunkter gäller oavsett det faktum att RFSU inte kan ta ställning till förslaget om förbud i sig.

3.2. Ingen möjlighet till dispens

Förbudet ska, enligt utredningens förslag, inte vara förenat med en möjlighet till dispens, framförallt med anledning av praktiska svårigheter vilka utredningen menar skulle kunna komma att undergräva lagstiftningens syften. Den skriver:

Risken är att man i ett dispensförfarande skulle ha svårt att konstatera förekomst av tvång och andra påtryckningar och att en dispensmöjlighet på det sättet skulle leda till en tandlös reglering och ett kringgående av det bakomliggande syftet med lagstiftningen.²

Enligt utredningens bedömning skulle alltså ett dispensförfarande få till följd att ett förbud mot kusinäktenskap inte skulle bli en tillräckligt effektiv åtgärd för att motverka tvång och annan ofrihet vid ingående av äktenskap. I samma sammanhang konstaterar utredningen att det "också [är] tydligt att det skulle bli svåra gränsdragningar när det gäller bedömningar av en persons fria vilja".³

Här skiljer sig förbudet mot regleringen i flera andra länder, bland dem Norge, där dispens kan ges om starka grunder finns som gör att äktenskap ändå ska kunna ingås mellan kusiner. Visserligen har lagstiftningen i Norge införts främst av genetiska skäl, och dispensmöjligheten nämns i den norska regleringen i första hand för par som inte kan få barn eller som redan har gemensamma barn. Men det är inte enbart i dessa fall som dispens kan komma att beviljas i Norge: särskilda skäl kan finnas även i andra situationer. När en ansökan om dispens gjorts ska statsförvaltaren göra en helhetsutvärdering av situationen:

Samtykke kan gis dersom sterke grunner taler for det. Statsforvalteren skal gjøre en konkret helhetsvurdering av om sterke grunner taler for å gi samtykke til at paret likevel kan inngå ekteskap.⁴

Värt att notera är att den norska propositionen diskuterar människorättsaspekter på ett mer djupgående vis än i den svenska utredningen. Dess slutsats är att ett totalförbud mot kusinäktenskap, utan möjlighet till dispens, inte är förenligt med Norges människorättsliga skyldigheter:

² Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 167.

³ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 167.

⁴ Prop. 99 L (2023–2024) Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) Endringer i ekteskapsloven (forbud mot ekteskap mellom nære slektninger), sid. 42.

For å sikre et regelverk i samsvar med menneskerettighetene, som oppfyller kravet til forholdsmessighet og ikke uthuler selve kjernen i retten til å inngå ekteskap, blir det derfor nødvendig å innføre en dispensasjonsadgang som tar hensyn til dette.⁵

RFSU anser att den svenska utredningen borde gjort en liknande, gedigen analys av rettighetsläget som Norge gjort. Utredningens forslag innebär att det *de facto* kommer att bli omöjligt i Sverige för två personer som är kusiner och som förälskat sig i varandra eller som av andra skäl ömsesidigt och helt frivilligt vill gifta sig med varandra att kunna göra det, trots alltså att ingen hedersproblematik föreligger. Mot bakgrund av att giftermål mellan kusiner är mycket vanligt förekommande i vissa kulturer – till skillnad från, exempelvis, giftermål mellan syskon som inte tillåts i de flesta länder – menar RFSU att det finns starka skäl att befara att en ordning som inte ger möjlighet till dispens i enskilda fall kan leda till diskriminering på grund av etnisk bakgrund. Detta, i samband med den inskränkning av rätten att ingå äktenskap och rätten till privatliv som ett totalförbud mot kusinäktenskap skulle innebära, kan finnas stå i strid med Sveriges människorättsliga förpliktelser som t ex Europakonventionens artikel 12 och 8 tillsammans med diskrimineringsförbudet i artikel 14. En inskränkning av rätten att ingå äktenskap samt rätten till privat- och familjeliv måste enligt Europakonventionen vara proportionerlig mot i konventionen uppräknade godtagbara syften. Då det saknas kunskap om sambandet mellan kusinäktenskap samt hedersrelaterat våld och förtryck, tvång och annan ofrihet, menar RFSU att det är osäkert om syftet med förbudet kommer att uppnås.

Det kan förvisso vara så, som utredningen påpekar, att ett dispensförfarande skulle innebära praktiska svårigheter, inte minst för att kunna utesluta att tvång föreligger. Detta bör dock gå att lösa, genom att exempelvis socialtjänsten utarbetar rutiner för att intervjua parterna och göra en bedömning av i vilken mån förhållandet är genuint. Att det kan finnas implementeringssvårigheter i enskilda fall bör inte i sig vara ett skäl att omöjliggöra dispens. Här skulle Sverige också kunna lära av Norge och de rutiner som utarbetats där i bedömningen av dispensansökningar för kusiner som önskar gifta sig med varandra.

Av ovanstående skäl avstyrker RFSU förslaget om att förbudet inte ska förenas med en möjlighet till dispens för de fall kusiner vill ingå äktenskap utan tvång eller förtryck.

⁵ Prop. 99 L (2023–2024) Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) Endringer i ekteskapsloven (forbud mot ekteskap mellom nære slektninger), sid. 32.

3.3. Svagare rättsligt skydd för sambor än för makar

Utredningen konstaterar att ett förbud mot kusinäktenskap kommer att innebära en begränsning för personer som, av fri vilja, önskar gifta sig med en kusin. Den skriver:

Kusiner som vill leva tillsammans kommer inte att kunna välja att gifta sig, vilket kan upplevas som negativt på flera sätt. När det gäller de rättsliga konsekvenserna av ett förbud för personer som, trots ett förbud, väljer att leva tillsammans med en kusin, ska beaktas att regleringen för makar i äktenskapsbalken och ärvdabalken inte kommer att gälla, vilket kan påverka de berördas inbördes ekonomiska förhållanden.⁶

Dessa personer kommer dock att omfattas av det skydd som sambolagen (2003:376) ger den ekonomiskt svagare parten i en relation. Utredningen menar att denna lagstiftning ger ett så pass gott skydd att den kan kompensera det faktum att dessa par inte kan åtnjuta äktenskapets rättsliga förmåner. Sambor, konstaterar utredningen, har ju också möjlighet att upprätta inbördes testamente som kan ge ett fullgott ekonomiskt skydd vid ena partens bortgång: ett skydd som gifta makar har automatiskt.

RFSU delar inte utredningens uppfattning om att sambolagen skulle kompensera för ett förbud mot äktenskap för kusiner som önskar leva ihop och helst skulle vilja gifta sig. Det finns ingen underhållsskyldighet för sambor. Det innebär att den ekonomiskt svagare parten i ett samboförhållande (statistiskt sett oftast kvinnan) oftast inte har rätt till underhåll vare sig så länge relationen varar eller efter en separation. Vid separation och bodelning har denne inte rätt till egendom och tillgångar utöver det som räknas som samboegendom, och denne har inte heller rätt till arv vid sambos dödsfall. Att försvara svagheter i det rättsliga skyddet med att parterna har möjlighet att upprätta ett samboavtal eller testamente är inte ett rimligt resonemang; det är att förvänta sig att personer ska ha såväl den juridiska som ekonomiska kunskapen att inse att regelverket försätter dem i en svagare position och att det helt åligger dem själva att undanröja denna svaghet. För personer som kommer till Sverige som gifta och vars äktenskap inte erkänns eftersom de är kusiner är denna förväntan särskilt orealistisk (se vidare nästa stycke).

RFSU vill poängtera att lagstiftningen i denna del skulle strida mot sitt uttryckliga syfte, vilket är att utgöra ett skydd för framför allt flickor och kvinnor. Resonemanget utgör ännu ett skäl till att dispens mot ett förbud mot kusinäktenskap bör tillåtas i de fall relationen ingåtts frivilligt och med full ömsesidighet mellan parterna.

⁶ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 165.

3.4. Erkännandeförbud av utländska kusinäktenskap

3.4.1. Retroaktivt förbud

I fråga om kusiner som gift sig utomlands och därefter kommer till Sverige är utredningens bedömning att sådana äktenskap inte ska erkännas här, i likhet med vad som gäller för månggifte, tvångs gifte och barnäktenskap. Detta ska gälla oavsett när äktenskapen ingicks, alltså även om giftermålet inleddes innan förbudet mot kusinäktenskap trädde i kraft i Sverige. Det innebär att det i denna del handlar om ett *retroaktivt* förbud. Även om ett absolut förbud mot retroaktiv lagstiftning enbart gäller straffrättslig reglering,⁷ vill RFSU understryka att det finns all anledning att vara restriktiv med retroaktiv förbudslagstiftning även civilrättsligt. Människor inrättar sig efter de lagar och regleringar som gäller, och när det handlar om något så ingripande som att ens äktenskap ska ogiltigförklaras, menar RFSU, att detta bör göras med stor försiktighet. Även om ett par, eller en hel familj, inte tidigare befunnit sig i Sverige var äktenskapets ingående lagligt i Sverige vid den tidpunkten. Att motivera ett icke-erkännande med att Sverige senare infört ett förbud strider mot grundläggande rättssäkerhetsprinciper.

RFSU avstyrker förslaget om att förbudet ska ha retroaktiv verkan på äktenskap som ingåtts utomlands.

3.4.2. Icke-erkännande av äktenskap som ingåtts före flytt till Sverige

Samma överväganden som ovan bör gälla i fråga om kusiner som gift sig med varandra i utlandet innan de flyttade till Sverige, även om giftermålet ingicks efter det att förbudet trädde i kraft här. Det är inte rimligt att förvänta sig att personer ska känna till svensk lagstiftning på alla punkter innan de flyttar hit – i vissa fall långt innan – och det kan innebära en stor chock att mötas av beskedet att ett sedan lång tid tillbaka ingånget äktenskap inte längre erkänns. Att inte erkänna utländska kusinäktenskap kan innebära särskilt stora risker för kvinnor och barn, som plötsligt skulle stå utan det juridiska skydd som ett erkänt äktenskap innebär, enligt resonemanget ovan.

De negativa konsekvenser som kan bli följden för kvinnor och barn när utländska kusinäktenskap inte erkänns kommer inte att kunna undvikas genom att ett undantag från erkännandeförbudet införs vid synnerliga skäl. Utredningen konstaterar förvisso att stor inflyttning till Sverige sker från länder där kusinäktenskap är vanligt. Därför, menar utredningen, är det angeläget att det finns möjlighet till undantag. Men samtidigt skriver den att "[r]egleringen om synnerliga skäl är avsedd att tillämpas restriktivt", och att detta kommer att innebära att "de allra flesta utländska äktenskap mellan kusiner eller syskon eller syskons avkomling kommer att nekas erkännande i Sverige".⁸ RFSU finner de här formuleringarna svärförenliga. Det stämmer att det

⁷ 2 kap 10 § regeringsformen.

⁸ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 199.

sker stor inflyttning till Sverige från länder där kusinäktenskap är vanliga. Syftet med den föreslagna lagstiftningen är att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Innebär utredningens uppmaning – att undantaget ska tillämpas restriktivt – att den utgår från att den allra största delen av alla kusinäktenskap som sker i världen är en följd av hedersförtryck? Om det är så utredningens slutsatser ska förstås efterfrågar RFSU forskning som kan underbygga det påståendet. Eller menar utredningen att de flesta inte ska omfattas av undantaget eftersom kusinäktenskap *som sådana*, oavsett hederskontext, inte är önskvärda eller acceptabla i Sverige? Om så är fallet vill RFSU ifrågasätta hur denna hållning går ihop med det uttryckliga syftet med det föreslagna förbudet: att motverka just hedersrelaterat våld och förtryck. Se ett mer fördjupat resonemang om detta i nästa stycke.

Av ovanstående skäl avstyrker RFSU förslaget om att kusinäktenskap som ingåtts innan paret flyttade till Sverige inte heller ska erkännas. Att ge en liten öppning för undantag från erkännandeförbudet vid synnerliga skäl räcker inte som skydd mot de negativa konsekvenser som kan väntas drabba personer gifta med en kusin vid ankomsten till Sverige.

3.4.3. Kusinäktenskap som “icke önskvärda”

RFSU vill åter rikta uppmärksamhet mot de skrivningar i utredningen som indikerar att äktenskap mellan kusiner skulle vara icke önskvärda i Sverige, oavsett om det förekommer tvång eller andra former av hedersförtryck. Utredningen skriver t ex att “det handlar om äktenskap som inte är önskvärda i Sverige”⁹ och “regleringen om erkännande av utländska äktenskap återspeglar vilka äktenskap som är acceptabla i Sverige”.¹⁰ Dessa formuleringar väcker frågor. Om det syftar till att det är tvångsäktenskap som är oacceptabla så framgår detta redan av gällande strafflagstiftning.¹¹ Eller menar utredningen att Sverige inte erkänner äktenskap mellan kusiner oavsett grad av frivillighet? Om det handlar om det senare skulle RFSU vilja peka på att, enligt utredningens egna uppgifter, 1,1 miljarder av världens befolkning bor i länder där 20–50 procent av alla äktenskap ingås av parter som är sysslingar eller i närmare släktskap, samt att detta motsvarar cirka en tiondel av jordens befolkning.¹² I detta sammanhang vill RFSU påminna om ett par vittnesmål i intervjustudien om erfarenheter från kusinäktenskap. En person säger: “Om vi skulle säga i Afghanistan eller Pakistan att vi är kusiner... det är helt normalt! Kanske man blir glad också! Folk, när de reagerar. Så det är därför. Bara kulturer.”¹³ En annan: “Vi bodde i Sverige i mer än 30 år. Det är längesen. Nu kanske det är vanligt för oss också att vi berättar inte så mycket. Men när vi kom, vi var jättestolta över det! Att vi var gifta. Jag var stolt, jag lovar! ‘Min man är min kusin!’”¹⁴

⁹ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 185.

¹⁰ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 192.

¹¹ Straffrättsligt förbud mot äktenskapstvång, 4 kap. 4 c och 4 d §§ BrB.

¹² Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 104.

¹³ “Erfarenheter av kusinäktenskap”, Cinthio 2024, sid. 43.

¹⁴ “Erfarenheter av kusinäktenskap”, Cinthio 2024, sid. 44.

Att Sverige skulle ta sig rätten att ogiltigförklara en relationsform – även när den inleds helt frivilligt – som är så vanligt förekommande i andra länder är, menar RFSU, problematiskt. Världen är en högst global plats i dag, migrationsströmmarna är stora, och förståelse, respekt och lyhördhet inför levnadssätt och kulturer som är vanliga i andra delar av världen är av stor vikt för att Sverige ska förbli ett demokratiskt och öppet samhälle som upprätthåller principen om allas lika värde.

3.5. Stigma och skam

Flera av de personer som delar med sig av sina erfarenheter i intervjustudien oroar sig för vilka effekter ett förbud mot kusinäktenskap kan ha mer generellt, och hur det kan drabba dem som redan är gifta med en kusin även om dessa personers äktenskap inte riskerar att upplösas eftersom de redan erkänts i Sverige. Samtliga personer i intervjustudien som motsätter sig ett förbud mot kusinäktenskap har uppfattningen att lagförslaget enbart riktar in sig på vissa folkgrupper och religioner, och att detta skapar ytterligare splittring i samhället. En av de intervjuade säger till exempel, kopplat till diskussionen om att förbjuda kusinäktenskap:

Nej, jag blir bara ledsen egentligen, efter så många år i Sverige. Alltid när folk frågar mig så känner jag mig som en svensk kurd, alltså, svensken kommer före, för att jag har levt mer i Sverige än vad jag har levt i Kurdistan. Och så när man ser att det kommer en sån här våg av "vi och dom" och så, att göra människor till främlingar mot varandra trots att alla är samma, bor i samma land och är medborgare och ska verkligen göra sitt bästa för att landet ska gå framåt, då blir man bara ledsen.¹⁵

RFSU ser det som positivt att utredningen nämner det stigma som, med ett erkännandeförbud av utländska kusinäktenskap, kan komma att drabba vissa grupper och vissa sorters familjebildningar. Den skriver:

Det kan framstå som ett underkännande av parternas familjebildning och skapa ett stigma kring personer som lever i ett sådant äktenskap och inrättat sig efter att vara gifta. Sådana omständigheter kan vara kopplade till sociala, kulturella eller religiösa förhållanden. Ett erkännandeförbud kan också leda till att barn som lever i sådana familjer känner sig annorlunda och utpekade i förhållande till andra familjer. Det kan upplevas som betungande och ska i sammanhanget inte förminskas, särskilt utifrån att kusinäktenskap är accepterat och vanligt förekommande i stora delar av världen.¹⁶

Dessa är viktiga påpekanden. Men utredningen resonerar inte vidare om det stigma och misstänkliggörande som ett förbud kan tänkas leda till, utan går omedelbart över

¹⁵ "Erfarenheter av kusinäktenskap", Cinthio 2024, sid. 44.

¹⁶ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 194.

till att diskutera rättsliga och ekonomiska konsekvenser av icke-erkännandet. RFSU menar att detta är en olycklig glidning. En sak är de likheter och olikheter som finns mellan gifta och sambos ställning rent juridiskt och ekonomiskt, vilket diskuterats ovan. En helt annan sak är de sociala konsekvenser som ett förbud mot kusinäktenskap i allmänhet och ett erkännandeförbud av utländska kusinäktenskap i synnerhet kan medföra, såväl för makarna själva som för deras barn.

Informanterna i intervjustudien uttryckte oro över vad ett förbud kan komma att innebära för dem och deras barn, och för deras känsla av hemhörighet i Sverige. De personer som är gifta med en kusin vid ankomsten till Sverige, och som vill stanna i sitt äktenskap, kommer med stor sannolikhet att uppfatta förbudet som en signal om att deras relationsform, och därmed delar av dem själva, deras bakgrund och deras kultur, inte accepteras här. De barn som växer upp med föräldrar vars äktenskap ogiltigförklaras kommer sannolikt att känna bördan av skammen som det innebär att deras föräldrar lever "fel" enligt Sveriges synsätt. Utredningen skriver att "[e]tt förbud mot kusinäktenskap kan inte [...] anses få några negativa konsekvenser sett från ett barnperspektiv".¹⁷ Med hänvisning till ovanstående avvisar RFSU det påståendet.

RFSU beklagar att utredningen inte utvecklade det embryo till resonemang som finns om stigmat som ett förbud kan komma att innebära, och därmed negativa konsekvenser för vissa grupper. RFSU uppmanar regeringen att initiera forskning som vidareutvecklar den aspekten.

3.6. Implementering av förbudet

RFSU ser att det kan finnas vissa risker med hur förbudet kommer att implementeras, i synnerhet när det gäller par som redan är gifta när de migrerar till Sverige.

När det gäller äktenskap som planeras ingås i Sverige men där uppgifterna i folkbokföringen är ofullständiga och där misstanke uppstår om att makarna ljuger i hindersprövningen, hänvisar utredningen till allmän förvaltningsrättslig praxis:

Skatteverket har [...] i dessa fall att se till att ärendet blir utrett i den omfattning som dess beskaffenhet kräver (jfr. 23 § förvaltningslagen [2017:900]), vilket innebär att myndigheten när det finns anledning till det har möjlighet att begära in underlag från sökandena motsvarande det som ska ges in enligt 3 kap 2 § äktenskapsbalken. Myndigheten kan t.ex. kontakta de berörda för att efterfråga förtydliganden i olika avseenden.¹⁸

Utredningen går inte vidare in på vad denna mer omfattande utredning kan komma att innebära. I fråga om utländska äktenskap är det lika oklart. Utredningen redogör

¹⁷ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 165.

¹⁸ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 182.

för praxis i nuläget när det kommer till Skatteverkets kännedom, oftast genom underrättelse från Migrationsverket, om att ett äktenskap som ingåtts utomlands inte bör erkännas enligt svensk lag. Det kan handla om exempelvis fullmaktsäktenskap, barnäktenskap, tvångsäktenskap eller månggifte. I sådana situationer kan Skatteverket "göra en mer ingående prövning".¹⁹ Utredningen går inte heller här in på vad en sådan mer ingående prövning kan innebära. Inte heller diskuterar den svårigheter som just kusinäktenskap som ingåtts utomlands kan innebära, för det fall att makarna inte redogör ärligt för det faktum att de är kusiner. Med hänsyn till hur vanliga äktenskap mellan kusiner är i stora delar av världen är det sannolikt att denna situation kommer att uppstå mer frekvent än vad gäller övriga äktenskap som inte erkänns i Sverige. Och i fråga om det ingripande beslut som ett icke-erkännande av ett äktenskap innebär är det inte heller osannolikt att makar som vill bevara sitt äktenskap kommer att vilja dölja det faktum att de är kusiner vid ankomsten till Sverige. Hur ska myndigheterna förhålla sig till detta potentiella scenario, och samtidigt inte skapa en praxis där de utgår från att par från just vissa länder ljuger om sina släktrationer och sina äktenskap?

RFSU ser att implementeringen av förbudet, i synnerhet men inte enbart i fråga om icke-erkännande av utländska äktenskap, väcker frågor. Det är av högsta vikt att förbudet inte leder till en form av rasprofilering så att samtliga par som har rötter i vissa delar av världen utsätts för potentiellt integritetskränkande utfrågningar eller misstänkliggöranden. Det är givetvis av ännu högre vikt att inte grundlagsstridiga praktiker som DNA-prov införs vid ankomsten till Sverige på personer och par från vissa specifika länder.

RFSU uppmanar regeringen att tillgodose att implementeringen av förbudet, om det införs, sker med största respekt för människors integritet och skydd mot rasprofilering.

4. Utredningens kunskapsunderlag

Utredningen konstaterar att det inte finns några statistiskt tillförlitliga uppgifter om hur vanligt kusinäktenskap är i Sverige, men att det kan antas att fenomenet ökat väsentligt med ökande invandring från vissa delar av världen där kusinäktenskap är vanliga. Det finns heller ingen statistik om kopplingen mellan kusinäktenskap och tvång och andra hedersnormer; här bygger utredningens slutsatser på uppgifter den inhämtat genom kontakt med myndigheter, forskare, organisationer och tre enskilda individer. Det saknas även forskning hur effektivt ett förbud mot kusinäktenskap kan antas vara för att minska förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck.

Utredningen konstaterar att den varit selektiv i urvalet av kontakter: "Mot bakgrund av att ett förbud mot kusinäktenskap ska syfta till att motverka hedersförtryck har det

¹⁹ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 189.

varit en utgångspunkt i många av de kontakter som tagits”.²⁰ Av de organisationer utredningen träffat är det enbart RFSU och Somaya stödjour som har en bredare målgrupp än personer som är hedersutsatta. De organisationer som arbetar uteslutande med hedersfrågor rapporterar att kusinäktenskap är vanligt förekommande bland de personer de möter, och att kusinäktenskap är intimt förknippat med tvång och/eller våldsamma och begränsande relationer. De tre kvinnor med egen erfarenhet av kusinäktenskap utredningen träffat ger starka beskrivningar av liv begränsade av hedersnormer och patriarkalt förtryck och giftermål med nära släktingar (eller hot om sådant giftermål) i den kontexten.

RFSU ser ingen som helst anledning att ifrågasätta berättelserna från organisationerna och kvinnorna. De redogör för sin verklighet, och bilden de förmedlar ska tas på största allvar. RFSU vill samtidigt understryka att organisationernas målgrupp är just personer som lever i hederskontext, och därför möter de inte personer som är gifta med sina kusiner utan att det finns en hedersproblematik. Deras ord kan därför inte tas till intäkt på att kusinäktenskap per definition innebär hedersförtryck. RFSU anser att det utgör en svaghet i utredningen: att den, utan närmare kommentar, drar likhetstecken mellan hedersförtryck och kusinäktenskap med utgångspunkt i berättelser som samtliga kommer från en viss specifik målgrupp. De enda gånger utredningen nämner att personer som är kusiner kan gifta sig frivilligt, utanför hederskontext, är i förhållande till information som RFSU på eget initiativ tillgängliggjort utredningen.

Det saknas alltså kunskap *de/s* om i vilken grad kusinäktenskap och hedersrelaterat våld och förtryck är sammanlänkade, *de/s* om hur ett förbud skulle påverka människor som vill gifta sig med en kusin (eller som gift sig med en kusin utomlands) utanför hederskontext, och *de/s* om effekterna av ett förbud på hedersproblematiken i länder som redan infört ett sådant. RFSU anser därför att nödvändig vetenskaplig grund för underlaget till förslaget om att förbjuda kusinäktenskap saknas.

RFSU har därför tagit egna steg för att stärka kunskapsunderlaget i den komplexa fråga som kusinäktenskap är. I juni 2024 initierade RFSU en kvalitativ, etikprövad intervjustudie om erfarenheter från personer som lever eller har levt i äktenskap med en kusin. Studien, som genomfördes av forskaren Hanna Cinthio, blev klar i december 2024.²¹

I studien berättar tolv personer, mellan 33 och 87 år gamla, om sina äktenskap med en kusin och om hur debatten om att förbjuda kusinäktenskap påverkar dem. Det är sju kvinnor och fem män av turkiskt, kurdiskt, libanesiskt, palestinskt och thailändskt

²⁰ Förbud mot äktenskap mellan kusiner och vissa andra nära släktingar, Ds. 2024:20, sid. 119.

²¹ Cinthio, Hanna, "Erfarenheter av kusinäktenskap", 2024:

<https://www.rfsu.se/vad-vi-gor/i-sverige/rapporter-och-undersokningar/erfarenheter-av-kusinaktenskap/>.

ursprung och med varierande religiös bakgrund. Åtta lever tillsammans med en kusin och fyra har lämnat ett sådant äktenskap.

Av de tolv personerna är det tre som tvingades till giftermålet. De har mycket negativa erfarenheter. Två vittnar om att de inte hade något att säga till om och att de överrumplades av ett beslut om giftermål som familjerna redan fattat. De utsattes således för tvång. En av dem beskriver sitt liv hos svärfamiljen som "slavarbete" och att maken utsatte henne för våld. Övriga nio gifte sig frivilligt med en kusin. Några av dem beskriver att de brottades med kluvna känslor och "kämpade emot" när de insåg att de förälskat sig i en kusin, och att familjen först var ovillig att acceptera relationen. Andra berättar att det inte var förälskelse som avgjorde beslutet, utan att de ville hitta en partner där det fanns samförstånd och förutsättningar för relationen att hålla i längden. I flera fall växte kärleken sedan fram med tiden. Flera beskriver att det innebar en stor trygghet att gifta sig med en medlem i slakten. I förhållande till debatten om att förbjuda kusinäktenskap säger flera av intervjupersonerna att de tagit illa vid sig och att diskussionen gjort att de har svårare att känna sig hemma i Sverige nu.

Alla intervjupersoner tar starkt avstånd från tvång och säger sig vara mycket negativa till att någon annan ska bestämma över ens val av partner. Flera efterlyser kraftfulla åtgärder mot tvångsäktenskap. Men flertalet är lika kritiska mot en lag som inskränker rätten att välja att gifta sig med en kusin. Det handlar om en mänsklig rättighet, menar flera, att få gifta sig med vem man vill. Även en av de personer som själv har mycket negativa erfarenheter av att ha tvingats gifta sig med en kusin, och som i princip är positiv till ett förbud, menar att det ändå måste finnas möjlighet till dispens i de fall då det handlar om frivillighet och kärlek.

Det underlag som studien grundar sig på är begränsat: det omfattar enbart tolv personer. Detta är ändå fyra gånger så många individer med egna erfarenheter som utredningen hört i sitt arbete. Och oavsett det begränsade antalet personer visar studien en nyanserad bild och att frågan om kusinäktenskap är långt mer komplex än vad som kommer till uttryck i utredningen och i den allmänna debatten. Intervjustudiens resultat pekar på att mer och bredare forskning av liknande och kompletterande slag behövs.

Stockholm, 2025-02-28

Undertecknas:

Ingela Holmertz, generalsekreterare RFSU